

Dit verslag komt uit Afghanistan, Zweden en de Verenigde Staten tussen 2009 en 2014. Een groot deel van de gebeurtenissen die hier worden beschreven, vond plaats in 2010 en 2011. Ik heb de verhalen van de hoofdpersonen verteld zoals ze aan mij zijn doorgegeven, en ik heb geprobeerd elk detail dat ik niet met eigen ogen heb kunnen aanschouwen bevestigd te krijgen. Iedereen heeft erin toegestemd om voor dit boek te worden geïnterviewd en kon zelf kiezen of hij of zij anoniem wenste te blijven. In sommige gevallen zijn namen of details waaruit iemands identiteit viel af te leiden veranderd of weggelaten om de persoon in kwestie te beschermen. Niemand die in dit boek voorkomt, heeft geld aangeboden gekregen of in ontvangst genomen voor zijn of haar medewerking. Tolken hebben betaald gekregen. Fouten die zijn voortgevloeid uit de vertaling of mijn eigen beperkingen, zijn geheel voor mijn rekening.

Dit is een subjectief verslag.

Voorwoord

De overgang begint hier.

Ik doe de zwarte hoofddoek af en stop hem in mijn rugzak. Mijn haar laat ik in een knotje op mijn achterhoofd zitten. We zijn toch snel genoeg in de lucht. Ik ga wat rechter zitten en sta mijn lichaam toe om meer ruimte in te nemen. Ik denk niet aan oorlog. Ik denk aan roomijs in Dubai.

We drommen samen op de kleine, met vinyl overtrokken stoelen in de vertrekhal van het internationale vliegveld van Kabul. Over een paar uur verloopt mijn visum. Een uitgesproken feestelijk gestemde groep Britse expats viert dat ze voor het eerst in maanden even het leven achter prikkeldraad en bewapende bewakers achter zich kunnen laten. Drie vrouwelijke vrijwilligers in spijkerbroek en strakke top hebben het uitgelaaten over een badplaats. Een stukje zwart tricot is van een schouder gezakt en onthult een al gebruinde huid.

Ik zit naar het ongewone vertoon van huid te staren. De afgelopen paar maanden heb ik ternauwernood mijn eigen lichaam gezien.

Het is zomer 2011, en de uittocht van buitenlanders uit Kabul is al ruim een jaar gaande. Ondanks nog een laatste inzet hebben velen in zowel de militaire gemeenschap als in die van de buitenlandse hulporganisaties het gevoel dat Afghanistan verloren is. Sinds president Obama aankondigde dat de Amerikaanse troepen zich vanaf 2014 zouden gaan terugtrekken uit Afghanistan, heeft de internationale karavaan grote haast om naar elders af te reizen.² Het vliegveld van Kabul is de eerste halte op weg naar de vrijheid voor de opgesloten, verveelde en op het randje van waanzin verkerende adviseurs, aannemers en diplomaten. De handelaars in vrede en internationale ontwikkeling verheugen zich op nieuwe werkplekken, waar de experimenten in 'natievorming' en 'armoedebestrijding' nog

niet spaak zijn gelopen. Ze halen nu al herinneringen op aan die eerste, hoopvolle dagen van bijna een decennium geleden, toen de Taliban net waren verslagen en alles mogelijk leek. Toen Afghanistan zou worden omgevormd tot een seculiere democratie naar westers model.

De landingsbaan van het vliegveld is overspoeld met middaglicht. Mijn mobieltje heeft net één streepje bereik bij een van de ramen, en ik draai het nummer van Azita. Met een klikje maken we contact.

Ze is nog een beetje giebelig van een ontmoeting met de minister van Justitie en een paar andere functionarissen. De pers was eveneens aanwezig. Als politica is Azita dan in haar element. Ik hoor haar glimlachen als ze haar outfit beschrijft: 'Ik heb me heel modieus aangekleed. En diplomatiek. Ze hebben allemaal foto's van me gemaakt. De BBC, Voice of America en Tolo tv. Ik had die turkooizen sjaal om – die je pas geleden nog hebt gezien. Je kent hem wel. En het zwarte jasje.'

Ze valt even stil. 'En een hoop make-up. Flinke lagen make-up.'

Ik haal diep adem. Ik ben de journalist. Zij het onderwerp. De afspraak is om geen emotie te tonen.

Azita hoort mijn stilte en begint me meteen gerust te stellen. Het wordt binnenkort allemaal beter. Dat weet ze zeker. Ik hoef me geen zorgen te maken.

Mijn vlucht wordt omgeroepen. Ik moet weg. We zeggen de gebruikelijke dingen: 'Dit is maar voor even. Geen afscheid. Ja. Tot gauw.'

Als ik opsta van de vloer, waar ik me tegen het raam heb gedrukt om de verbinding niet kwijt te raken, fantaseer ik over mijn terugkeer. Het zou de laatste scène uit een film kunnen zijn. Dat ene moment waarop een plotseling inzicht tot een wanhopige sprint door de luchthaven leidt om alles recht te zetten. Om een mooi einde te krijgen. Wat geeft het dat ik weer een middag bij kolonel Hotak op kantoor moet doorbrengen

om de les te worden gelezen over mijn verlopen visum? Een paar kopjes thee, een stempel in mijn paspoort, en hij laat me gaan.

Terwijl ik in mijn hoofd elke stap doorneem, weet ik dat ik het nooit zal doen. En hoe zou dit – deze laatste daad van me – dan verlopen? Zou ik met aan weerszijden Amerikaanse soldaten Azita's huis binnenstormen? Of met de Afghaanse Human Rights Commission? Of in mijn eentje, met mijn zakmes en mijn vaardigheden als onderhandelaar, gedreven door woede en de overtuiging dat alles kan worden rechtgezet als je maar net even iets meer je best doet?

Als ik door de gate loop, vervagen de scenario's. Dat doen ze altijd. Ik volg de anderen en opnieuw doe ik wat we allemaal doen.

Ik stap op het vliegtuig en vertrek.

DEEL EEN

Jongens

1 De rebelse moeder

AZITA, EEN PAAR JAAR EERDER

‘Ons broertje is eigenlijk een meisje.’

Een van de gretig kijkende tweeling knikt nog eens om haar woorden kracht bij te zetten. Dan wendt ze zich tot haar zusje. Die is het ermee eens. Ja, echt waar. Zij kan het bevestigen.

Ze zijn twee identieke meisjes van tien, allebei met zwart haar, eekhoornogen en een paar sproetjes. Even daarvoor hebben we nog gedanst met mijn iPod die ik op shuffle had gezet, terwijl we wachtten tot hun moeder een telefoongesprek had beëindigd in de kamer ernaast. We gaven de oortjes aan elkaar door terwijl we onze mooiste dansbewegingen ten beste gaven. Ik slaagde er weliswaar niet in om hun ingewikkelde heupbewegingen te evenaren, maar ik kon hun goedkeuring wegdragen met een paar van mijn meest geïnspireerde meegezongen flarden van nummers. Het klonk ook best goed, zoals het weerkaatste tegen de ijskoude betonnen muren van de flat in het door de Sovjets gebouwde doolhof waar een groot deel van de kleine middenklasse van Kabul woont.

Nu zitten we op de met goud geborduurde bank, waar de tweeling een theeservies heeft klaargezet van glazen bekers en een thermoskan op een verzilverd dienblad. De *mehman khana* is de chicste kamer in een Afghaans huis, die de rijkdom en de verhevenheid van de eigenaren moet uitdragen. Op een hoektafeltje met een barst erin die met plakband is gerepareerd, liggen cassettebandjes met Koranverzen en perzikkleurige bloemen van stof. De tweeling zit met hun benen keurig onder zich gevouwen op de bank en is een beetje beledigd door mijn gebrek aan reactie op hun grote onthulling. Tweelingzus nummer 2 buigt zich naar me toe: ‘Echt waar. Hij is onze kleine zus.’

Glimlachend knik ik hen toe. 'Ja.' Het zal wel.

Op een ingelijste foto op een bijzettafeltje staat hun broer, met v-halstrui en stropdas, samen met zijn grijnzende besnorde vader. Het is de enige foto in de woonkamer. De oudste dochters spreken een gammel, maar enthousiast soort Engels dat ze hebben opgestoken uit schoolboeken en van de satelliet-televisie dankzij de schotel op het balkon. Misschien is er hier gewoon sprake van een taalbarrière.

'Oké,' zeg ik, omdat ik vriendelijk wil zijn, 'ik snap het. Jullie zús. En wat is je lievelingskleur, Benafsha?'

Ze twijfelt tussen rood en paars voordat ze de vraag doorspeelt aan haar zus, die er al even ernstig over nadenkt. De tweeling, gekleed in een oranje vest en een groene broek, doet de meeste dingen kennelijk in volmaakte meisjesachtige synchroniciteit. Hun knikkende hoofden worden bekroond door haarelastieken van glitterstof en alleen als de een zwijgt, zijn de glitters van de ander een paar seconden onbeweeglijk. Die momenten bieden een beginneling de kans om ze uit elkaar te houden: een moedervlekje op de wang van Beheshta is de aanwijzing. Benafsha betekent 'bloem', Beheshta 'paradijs'.

'Ik wil later lerares worden,' draagt Beheshta ons volgende onderwerp aan.

Als een van de tweeling aan de beurt is om een vraag te stellen, willen ze allebei hetzelfde weten: of ik getrouwd ben.

Mijn antwoord is ze een raadsel, aangezien ik – zoals zij laten weten – erg oud ben. Ik ben zelfs een paar jaar óuder dan hun moeder, die op haar drieëndertigste moeder van vier kinderen is. De tweeling heeft nog een zus, afgezien van hun broertje. En hun moeder zit in het parlement, zeg ik tegen de tweeling. Dus er zijn heel wat dingen die ik niet ben, vergeleken bij haar. Ze lijken die manier van formuleren wel te waarderen.

Ineens verschijnt hun broertje in de deuropening.

Mehran van zes heeft een gebruind, rond gezicht, diepe kuiltes in zijn wangen, wenkbrauwen die op en neer gaan als hij grijnst, en een brede spleet tussen zijn voortanden. Zijn haar

is net zo zwart als dat van zijn zussen, maar dan kort en stekelig. Gestoken in een strak overhemd van rode denim en een blauwe broek, met zijn kin naar voren en zijn handen op zijn heupen, komt hij vol zelfvertrouwen de kamer in, kijkt me recht aan en richt een speelgoedpistooltje op mijn gezicht. Hij haalt de trekker over en roept bij wijze van begroeting: *pauw!* Als ik niet dood neerval of terugschiet, haalt hij een plastic superheld uit zijn kontzak. De achtervang heeft blond haar, blinkend witte tanden, twee wapenriemen over zijn uitpuilende borstkas en is gewapend met een machinegeweer. Mehran zegt iets in het Dari tegen het poppetje en luistert dan gespannen naar hem. Ze zijn het er kennelijk over eens: de aanval is geslaagd.

Naast me komt Benafsha tot leven en ze ziet haar kans schoon om haar bewering eindelijk hard te maken. Ze zwaait met haar armen om de aandacht van haar broer te trekken: 'Zeg maar, Mehran. Zeg maar tegen haar dat je ons zusje bent.'

Mehrans mondhoeken gaan omlaag. Hij steekt zijn tong uit en schiet weg, waarbij hij bijna tegen zijn moeder op botst die net de kamer in komt.

Azita's ogen zijn omrand met zwarte kohl, en ze heeft wat blusher op. Of misschien komt dat door de mobiel die ze tegen haar oor gedrukt heeft gehouden. Nu is ze er klaar voor, roept ze in mijn richting. Om me te vertellen waarnaar ik kom vragen: hoe het is om bijna tien jaar na het begin van de langste oorlog die Amerika ooit heeft gevoerd, en na een van de langdurigste buitenlandse-hulpinspanningen van onze generatie, een Afghaanse vrouw in dit land te zijn.

De dag dat wij elkaar voor het eerst ontmoeten, ben ik bezig met onderzoek voor een televisiedocumentaire over Afghaanse vrouwen, en is Azita inmiddels vier jaar lid van het tamelijk nieuwe parlement van het land. Ze is gekozen in de Wolesi Jirga, een van de wetgevende afdelingen die een paar jaar na de verdrijving van de Taliban in 2001 is geïnstalleerd, en ze heeft haar kiezers op het platteland van de provincie Badghis beloofd

dat ze een groter deel van de buitenlandse hulp naar hun arme uithoek van Afghanistan zou laten stromen.³

Het parlement waar zij deel van ging uitmaken, werd voor een groot deel bevolkt door drugsbaronnen en krijgsheren, en leek in een staat van verlamming te verkeren door diepgewortelde corruptie, maar het was in elk geval een poging de democratie in te voeren waar veel Afghanen naar zeiden uit te kijken.⁴ Het was de opvolger van vele vormen van mislukt bestuur in de afgelopen eeuw: de absolute monarchie, communisme, en een islamitisch emiraat onder de Taliban. Of helemaal geen bestuur, in tijden van burgeroorlog.

Sommige buitenlandse diplomaten en medewerkers van hulporganisaties rond Kabul leerden Azita kennen als een ontwikkelde vrouwelijke parlementariër die niet alleen Dari, Pasjtoe, Urdu en Russisch sprak, maar ook Engels, en die er relatief vrijzinnige opvattingen op na hield, en dus werd ze overladen met uitnodigingen voor evenementen in de buitenwereld. Ze was naar diverse Europese landen gevlogen en naar Yale in de Verenigde Staten, waar ze over het leven onder de Taliban sprak.

Het was ook niet ongebruikelijk dat Azita buitenlanders uitnodigde in haar huurhuis in Macroyan, om haar versie van een normaal leven in de buurt van Kabul te laten zien. Hier flap-pert de was aan de balkons van moddergrijze gebouwen van vier verdiepingen hoog, met hier en daar een vlek groen, en in de vroege ochtend komen de vrouwen samen bij de piepkleine bakkerijtjes, terwijl de mannen stramme gymnastiek-oefeningen doen op het voetbalveld. Azita stelt er een eer in om gastvrouw te zijn en zichzelf neer te zetten als de uitzondering op de manier waarop Afghaanse vrouwen in de buitenwereld worden afgeschilderd, afgezonderd in hun huis, vrijwel zonder contact met de maatschappij, vaak analfabeet en onder de duim van demoniserende echtgenoten die hun het daglicht niet gunnen. En die al helemaal geen bezoek ontvangen van *farandzjie*, oftewel buitenlanders, zoals de indringers uit het verleden ooit door Afghanen werden genoemd. Tegenwoordig